

УДК 346.93, 347.94

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-1-3>**Мелех Любомира Володимирівна,**

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Замарстинівська, 9, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2936-8426>

Нагибайло Тетяна Олександрівна,

здобувачка вищої освіти 4 курсу
кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Замарстинівська, 9, Львів, 79000, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У науковій статті досліджено правову природу, поняття та особливості нормативно-правового регулювання електронних доказів у господарському судочинстві. Електронні докази через свою специфічну форму отримання і закріплення є самостійним засобом доказування і являють собою інформацію в цифровій (електронній) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, а саме електронні документи (у тому числі текстові документи, плани, графічні зображення, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, вебсайти (сторінки), метадані, бази даних й інші дані у електронній формі. Ці дані можуть зберігатися зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), системах резервного копіювання, серверах, інших місцях збереження даних у електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет).

Наділення електронних доказів самостійним статусом сприятиме повному, всебічному та об'єктивному з'ясуванню обставин справи, реалізації завдань та основних засад господарського судочинства.

На підставі проведеного нами аналізу виділяємо низку особливостей електронних доказів: електронним доказам не властива матеріальна форма; для дослідження електронних доказів необхідні програмні та технічні пристрої; наявність технічного носія інформації; особливий процес створення та зберігання інформації; наявність об'єкта, який вміщує задовану інформацію тощо. Також нами було проаналізовано теоретичні та практичні застосування електронних доказів у господарському судочинстві.

Розглянуто процедуру збирання, фіксації, дослідження електронних доказів та проаналізовано актуальну судову практику. Крім того, у статті розглянуто питання допустимості та належності таких доказів і використання їх у процесі доказування. У результаті дослідження виявлено низку проблем використання електронних доказів на практиці, адже законодавець на сучасному етапі обмежився тільки загальними правилами застосування електронних доказів, а тому є потреба у більш чіткому законодавчому регулюванні порядку збирання, оформлення, подання, дослідження та оцінки електронних доказів судом. Звідси судова практика визнання вказаних доказів допустимими та належними залишається суперечливою.

Ключові слова: докази, електронні докази, учасники справи, оригінал електронного доказу, електронний документ, копія електронного доказу, доказування.

Melekh Liubomyra, Nagybaylo Tetyana. Features of regulatory and legal regulation and legal nature of electronic evidence in economic jurisdiction

Abstract. The scientific article examines the legal nature, concept and features of the regulatory and legal regulation of electronic evidence in commercial litigation. Electronic evidence, due to its specific form of receipt and fixation, is an independent means of proof and represents information in digital (electronic) form containing data on circumstances that are important for the case, namely, electronic documents (including text documents,

plans, graphic images, photographs, video and sound recordings, etc.), text, multimedia and voice messages, websites (pages), metadata, databases and other data in electronic form. These data can be stored, in particular, on portable devices (memory cards, mobile phones, etc.), backup systems, servers, other places of data storage in electronic form (including the Internet).

Granting electronic evidence an independent status will contribute to a complete, comprehensive and objective clarification of the circumstances of the case, the implementation of tasks and basic principles of commercial litigation.

Based on our analysis, we highlight a number of features of electronic evidence: electronic evidence does not have a material form; software and technical devices are required to study electronic evidence; the presence of a technical medium; a special process of creating and storing information; the presence of an object that contains encoded information, etc. We also analyzed the theoretical and practical applications of electronic evidence in commercial litigation.

The procedure for collecting, recording, and studying electronic evidence is considered and current judicial practice is analyzed. In addition, the article considers the issues of admissibility and appropriateness of such evidence and its use in the process of proving. As a result of the study, a number of practical problems of using electronic evidence in practice have been identified, because at the present stage the legislator has limited himself only to the general rules for the use of electronic evidence, and therefore there is a need for clearer legislative regulation of the procedure for collecting, processing, submitting, studying, and evaluating electronic evidence by the court. Hence, the judicial practice of recognizing the aforementioned evidence as admissible and relevant remains controversial.

Key words: evidence, electronic evidence, participants in the case, original electronic evidence, electronic document, copy of electronic evidence, proof.

Вступ. Судова реформа, яка спрямована на покращення судової системи України, зумовила прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII [1]. Одним із нововведень стало внесення в процесуальні кодекси України норм, що містять положення щодо доказів у адміністративному, цивільному та господарському процесах, а також на підставі цього запроваджено нововведення – «електронний доказ» як один з видів доказу. Раніше адміністративне, цивільне та господарське судочинство не містило застосування електронних доказів як способу доказування.

З огляду на те, що в умовах використання різноманітних інформаційних технологій у суспільних відносинах, появи та стрімкого розвитку електронної комерції, електронного листування, електронних засобів платежу саме потреба такого нормативного врегулювання визрівала уже досить давно [2, с. 60]. З аналізу процесуального законодавства вбачаємо, що законодавець обмежується лише загальними правилами застосування електронних доказів. А тому через відсутність чіткої

законодавчої регламентації, наприклад щодо порядку збирання, оформлення такого виду доказів, на практиці виникають питання, чи є взагалі такий доказ належним та (або) допустимим. Тому досліджувана тема є актуальною в умовах сьогодення.

Матеріали та методи. Для дослідження зазначеної проблематики використовувались різноманітні нормативно-правові акти України, аналізувалась судова практика різних інстанцій, а також вивчались наукові публікації та аналітичні матеріали, що стосуються електронних доказів, їхньої допустимості та принципу недискримінації в оцінці таких доказів.

У процесі дослідження було використано комплекс методів наукового пізнання, які дозволяють забезпечити об'єктивність та всебічність аналізу. Зокрема, догматичний (формально-юридичний) метод застосовувався для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють порядок використання електронних доказів у судовому процесі; системно-структурний метод – для розгляду електронного доказу як елемента системи доказів та визначення його місця в загальній структурі судочинства; порівняльно-правовий метод – для аналізу судової практики стосовно електронних доказів; логіко-юридичний метод сприяв узагальненню отриманих

висновків та формулюванню рекомендацій щодо вдосконалення процесуального регулювання електронних доказів.

Результати. Серед науковців є різні правові позиції щодо природи електронних доказів. Хтось відносить такий вид доказів до речових або письмових, а хтось стверджує, що електронні докази слід віднести до самостійної групи доказів. Водночас, як стверджує український правник Д. Д. Луспеник, електронні докази як специфічна та самобутня юридична конструкція вимагатимуть особливої уваги під час їх дослідження до нюансів їх правового режиму. А процедури подання електронних доказів потребуватимуть подальшого законодавчого доопрацювання, або ж неускладнення у разі їх реального використання на практиці та при цьому непризведенні до порушення принципів правової визначеності [3, с. 16].

Пропонуємо дослідити поняття «електронні докази» та їх специфіку. Саме зазначене поняття з'явилося у 70-их роках ХХ ст. від початку появи так званих машинних документів. У світовій практиці побутує термін «datamessage». За статтею 2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року, рекомендованою Генеральною Асамблеєю ООН, він визначається як інформація, що збережена, відправлена, отримана або підготовлена за допомогою оптичних, аналогічних або електронних засобів, включаючи електронний обмін даними, телеграф, електронну пошту або факс [4, с. 215].

На національному рівні, згідно зі статтею 73 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює відсутність або наявності обставин (фактів), що обґрунтовують заперечення і вимоги учасників справи, та інших обставин, що мають значення для вирішення конкретної справи. Ці дані встановлюються такими засобами: речовими, письмовими і електронними доказами; показаннями свідків та висновками експертів. Поняття електронного доказу законодавець закріпив на рівні статті 96 ГПК України [5].

Своєю чергою такі електронні докази можуть подаватися у формі документів, на які накладено кваліфікований електронний під-

пис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII [5; 6; 7]. Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 03.08.2022 р. у справі № 910/5408/21 зазначає, що невикористання електронного підпису особами, що створили електронний доказ (файл, лист, повідомлення, аудіозапис, інші будь-які дані), не виступає підставою для визнання такого доказу недопустимим, якщо ж інше не встановлено законом [8].

Усі учасники справи мають право подати електронні докази у паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Однак паперова копія електронного доказу не буде вважатися письмовим доказом. Учасник справи, котрий подає копію електронного доказу, зобов'язаний зазначити про наявність у нього чи іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо ж подано копію (паперову копію) електронного доказу, то суд за клопотанням учасника справи або із власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо ж оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи чи суд ставить під сумнів відповідність поданої копії або ж паперової копії оригіналу, тоді такий доказ не буде братися судом до уваги [5]. На підтвердження цьому вже є сформована судовою практикою. У постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 січня 2021 року у справі № 922/51/20 Верховний Суд вказує, що подання електронного доказу в паперовій копії саме ж по собі не робить цей доказ недопустимим. Суд може не брати до уваги копію або ж паперову копію електронного доказу. Аналогічний висновок зроблено у постанові від 23 вересня 2021 року у справі № 910/17662/19 [9; 10].

Згідно з ч. 2 ст. 97 ГПК України, за клопотанням особи, котра надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає цій особі такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу,

після дослідження зазначеного електронного доказу, якщо ж це можливо без шкоди для розгляду справи, чи після набрання чинності судовим рішенням, а у матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу чи витяг із нього [5].

Із врахуванням вищезазначеного залишається відкритим питання, що саме варто вважати оригіналом електронного доказу й електронною копією такого електронного доказу. Як наслідок, виникають труднощі в наданні оцінки судом вказаних доказів та їх допустимості. Частково можна вирішити таку проблему за допомогою огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх пред'явлення.

Однак для детального розуміння вищезазначених понять було здійснено аналіз судової практики. А отже, під оригіналом електронного доказу можна розуміти первинну інформацію в цифровій (електронній) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, і яка є основою для копіювання та відтворення (рішення Одеського апеляційного господарського суду від 25 травня 2018 року у справі № 916/2916/17; рішення Господарського суду міста Києва від 21 березня 2018 року у справі № 910/22797/17; рішення Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 06 лютого 2018 року у справі № 904/8346/17). З аналізу вищезазначеного положення можемо визначити, що електронною копією (електронним доказом) є точне відтворення у цифровій (електронній) формі інформації, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [11; 12; 13].

У статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначається, що допустимість та юридична сила електронного документа не може бути заперечена тільки через те, що він має електронну форму. Також електронний документ не може бути застосовано як оригінал: 1) документа, що відповідно до законодавства може бути створений тільки в одному оригінальному примірнику, окрім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів; 2) свідоцтва

про право на спадщину; 3) у інших випадках, передбачених законом [6].

Розглянемо на прикладі судову практику Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду України від 27 листопада 2018 року у справі № 914/12505/17. Позивач визнав приналежність йому, як юридичній особі, електронної адреси, а відповідач не заперечив здійснення ним електронної переписки із позивачем за договором і приналежність йому електронних адрес для листування. Висновки судів із посиланням на те, що роздруківка електронного листування є недопустимим та неналежним доказом у цій справі, позаяк не підтверджує факту надсилання техніко-економічного обґрунтування, такою, що не відповідає приписам ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», оскільки сила електронного документа як доказу не може бути заперечена тільки через те, що він має електронну форму і не підтверджується додатково показами свідків (учасників переписки) [14].

Варто врахувати й те, що важливим є дотримання принципу недискримінації під час дослідження електронних доказів, що означає, що суди не мають відмовляти у прийнятті електронних доказів і не повинні заперечувати їх юридичну силу тільки тому, що вони зібрані та/або подані у електронній формі. Суди не можуть заперечувати юридичну силу електронних доказів тільки через відсутність кваліфікованого, удосконаленого чи подібного захищеного електронного підпису. Сторонам має бути дозволено подавати електронні докази в оригінальному електронному форматі без необхідності надання роздруківок (Постанова КГС ВС від 03 серпня 2022 року у справі № 910/5408/21) [15].

Варто зупинитися також і на перевагах електронних доказів. Із часом деякі окремі докази втрачають свій зовнішній вигляд, якісний, а тому і доказову ознаку. На відміну від будь-якого іншого доказу, електронний доказ має змогу зберігатися незмінним стільки, скільки це може бути необхідно. Окрім цього, однією із основних ознак електронного документа як засобу доказування є відсутність зв'язку з конкретно

визначеним матеріальним носієм, позаяк технічні засоби дозволяють копіювати цей документ необмежену кількість разів, а також користуватися ним у будь-який час, що не притаманно іншим засобам доказування [2, с. 64].

Висновки. У зв'язку з проведенням аналізом необхідно зазначити, що закріплення на національному рівні нового засобу доказування – електронних доказів – покликане сприяти своєчасному та ефективному здійсненню господарського судочинства. Такий вид доказів є важливим елементом у судовій практиці, оскільки вони забезпечують швидкий доступ

до важливої інформації, зберігають її цілісність та достовірність. У теперішніх умовах, коли спостерігається розвиток різноманітних інформаційних технологій та джерел інформації, стрімкий науково-технічний прогрес, такий підхід є цілком закономірним. А закріплення електронних доказів як абсолютно самостійного засобу доказування є прогресивним та доцільним кроком у напрямі модернізації господарського судочинства. Однак у зв'язку з проведенням аналізом вважаємо, що є потреба у ґрунтовному правовому регулюванні електронних доказів як одного із засобів доказування.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.
2. Петренко В. С. Проблеми використання електронних доказів у цивільному судочинстві. *Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : Фенікс, 2020 р. С. 59–69.
3. Луспеник Д. Д. Новелізація цивільного процесу. *Судово-юридична газета*. 2018 р.
4. Татулич І. Ю. Електронні докази як засіб доказування в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2020 р. № 1. С. 215–219.
5. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
6. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#top>.
7. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#top>.
8. Постанова КГС ВС від 03.08.2022 р. у справі № 910/5408/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971>.
9. Постанова КГС ВС від 29.01.2021 р. у справі № 922/51/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830>.
10. Постанова КГС ВС від 23.09.2021 р. у справі № 910/17662/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818578>.
11. Постанова Одеського апеляційного господарського суду від 25.05.2018 р. у справі № 916/2916/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221083>.
12. Постанова Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 06.02.2018 р. у справі № 904/8346/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72091879>.
13. Рішення Господарського суду м. Києва від 21.03.2018 р. у справі № 910/22797/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73001963>.
14. Постанова КГС ВС від 27.11.2018 р. у справі № 914/2505/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78450568>.
15. Постанова КГС ВС від 03.08.2022 р. у справі № 910/5408/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971>.

References:

1. Zakon Ukrainy "Pro vnesennya zmin do Hospodars'koho protsesual'noho kodeksu Ukrainy, Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv" [Law of Ukraine "On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts"]. (n.d). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> [in Ukrainian].

2. Petrenko, V.S. (2020). Problemy vykorystannya elektronnykh dokaziv u tsyvil'nomu sudochynstvi. Novely tsyvil'noho protsesual'noho zakonodavstva: dokazy ta dokazuvannya [Problems of using electronic evidence in civil proceedings. Novels of civil procedural legislation: evidence and substantiation]. *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, pp. 59–69. Odessa: Phoenix [in Ukrainian].
3. Luspenyk, D.D. (2018). Novelizatsiya tsyvil'noho protsesu [Novelization of civil proceedings]. *Sudovo-yurydychna hazeta – Judicial and legal newspaper* [in Ukrainian].
4. Tatulych, I.Yu. (2020). Elektronni dokazy yak zasib dokazuvannya v tsyvil'nomu sudochynstvi [Electronic evidence as a means of proof in civil proceedings]. *Chasopys Kyivivs'koho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 215–219 [in Ukrainian].
5. Hospodars'kyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Commercial Procedural Code of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrayiny “Pro elektronni dokumenty ta elektronnyy dokumentoobih” [Law of Ukraine “On Electronic Documents and Electronic Document Management”]. (n.d). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#top> [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrayiny “Pro elektronnu identyfikatsiyu ta elektronni dovirchi posluhy” [Law of Ukraine “On Electronic Identification and Electronic Trust Services”]. (n.d). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#top> [in Ukrainian].
8. Postanova Kasatsiynoho hospodars'koho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Cassation Economic Court within the Supreme Court]. (n.d) Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971> [in Ukrainian].
9. Postanova Kasatsiynoho hospodars'koho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Cassation Economic Court within the Supreme Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830> [in Ukrainian].
10. Postanova Kasatsiynoho hospodars'koho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Cassation Economic Court within the Supreme Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818578> [in Ukrainian].
11. Postanova Odes'koho apelyatsiynoho hospodars'koho sudu [Resolution of the Odessa Appeal Economic Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74221083> [in Ukrainian].
12. Postanova Dnipropetrovs'koho apelyatsiynoho hospodars'koho sudu [Resolution of the Dnipropetrovsk Appeal Economic Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72091879> [in Ukrainian].
13. Rishennya Hospodars'koho sudu m. Kyieva [Decision of the Economic Court of Kyiv]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73001963> [in Ukrainian].
14. Postanova Kasatsiynoho hospodars'koho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Cassation Economic Court within the Supreme Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78450568> [in Ukrainian].
15. Postanova Kasatsiynoho hospodars'koho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Economic Court of Cassation within the Supreme Court]. (n.d). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971> [in Ukrainian].